

ALİ RIZA PAŞA HÜKÜMETİ PROGRAMI VE MECLİS-İ MEBUSANDAKİ YANKILARI

Yrd. Doç. Dr. İhsan GÜNEŞ

Ulusal kurtuluş savaşına tümüyle karşı bir politikanın yandaşı ve uygulayıcısı olan Damat Ferit Paşa padişahın, Şeyhülislamdan ve başta İngiltere olmak üzere tüm İtilaf Devletlerinden gördüğü desteğe karşın Anadolu'da gelişen ulusal hareketi durduramıyordu. Tüm gücünü kullanarak Sivas Kongresi'nin toplanmasını engellemek istemiş ise de başarılı olamamıştı. Damat Ferit Paşa'nın emriyle kongreyi dağıtmak için eyleme geçen Ali Galib ve yandaşları etkisizleştirilmişti¹. Bu olay üzerine Kongre Heyeti, Damat Ferit Paşa hükümetini padişaha şikayet etmek üzere 11 Eylül 1919 da bir telgraf hazırlamıştı.¹ Ancak bu belge padişaha sunulamamıştı. Çünkü Sadrazam Damat Ferit Paşa izin vermemiştir. Bunun üzerine "Heyeti Temsiliye" 12 Eylül 1919 da yasal bir hükümet yönetime gelinceye değin İstanbul'la resmi yazışmaların yapılmamasına karar vermiştir². Bu karar Damat Ferit Paşa istifa edip Ali Rıza Paşa Hükümeti oluşturuluncaya değin sürmüştür.

30 Eylül 1919'da istifa eden Damat Ferit Paşa hükümetinin yerine yeni bir hükümet oluşturmak üzere Ali Rıza Paşa atanmıştır³.

1859 da İstanbul'da doğan Ali Rıza Paşa jandarma binbaşılığında emekli Tahir Bey'in oğludur. 15 Haziran 1302'de kurmay yüzbaşı rütbesiyle harp akademisini bitirmiştir. 21 Mayıs 1303 de Almanya'ya gönderilen Ali Rıza Paşa burada üç yıl kalmıştır. Ordunun çeşitli bölümlerinde görev yapan Ali Rıza Paşa Manastır Vali ve Komutanlığında da bulunmuştur. Meşrutiyetin yeniden ilânından sonra 14 Ağustos 1324'de Harbiye Nazırlığına atanmıştır. Kâmil Paşa'nın Sadrazamlığı sırasında yine Harbiye Nazırlığına getirilmiştir. Balkan savaşında Batı Ordusu Komutanı olan Ali Rıza Paşa, Tefik Paşa

1 bkz. Nutuk c. 3. İstanbul: 1970. Belge No: 82.

2 a.g.e. belge no: 84. 85.

3 Ali Fuat Türk Geldi; *Görüp işittiklerim*, Ankara: 1951, s. 245-vd.

Hükümetinde Bahriye Nazırı olarak görev yapmıştır⁴. Devlet yönetiminde deneyimli olan Ali Rıza Paşa Sadrazamlığa atanınca şu kişilerden oluşan bir hükümet listesi hazırlanmıştır:

Şeyhülislâm	: Haydarizade İbrahim Efendi
Harbiye Nazırı	: Cemal Paşa
Hariciye Nazırı	: Mustafa Reşit Paşa
Bahriye Nazırı	: Salih Paşa
Şurayı Devlet Reisi	: Abdurahman Şeref
Dahiliye Nazırı	: Damat Mehmet Şerif Paşa
Adliye Nazırı	: Mustafa Bey
Nafia Nazırı	: Abuk Ahmet Paşa
Ziraat ve Ticaret Nazırı	: Hadi Paşa
Maliye Nazırı	: Tefvik Bey
Maarif Nazırı	: Said Bey
Evkaf-ı Hümayun Nazırı	: Said Bey (vekaleten) ⁵

Padişah bu hükümet listesini onaylamış ve şu hatla bunu sadrazama bildirmiştir.

“Bir müddetten beri efkâr-ı ahalide hasıl olub sui tefehhüm sebebi ile tezayüd etmekte bulunan asâr-ı tefvika ve şikakın izalesi beynelehalî aheng-i vifak ve vahdetin temini ve dahil-i memalikte sükûn ve intizamın takririyle şerait-i kanuniye dairesinde intihabatın bir an evvel icra ve heyet-i mebusanın içtimaa davet edilmesi matlub-ı katimizdir. Hemen cenabı hak kadir-i mutlak selamet-i mülk ve millete hadim olacak teşebbüsât-ı hayriyenizde muvaffak buyursun amin bihürmeti seyyidilmürselin”⁶.

Ali Rıza Paşa başkanlığında yeni bir hükümetin kurulması üzerine Mustafa Kemal Paşa 2/3 Ekim 1919 da tüm illere, sancak merkezlerine Belediye Başkanlıklarına ve Müdafaai Hukuk Cemiyetlerine bir genelge göndererek Erzurum ve Sivas Kongrelerince belirlenen ulusal örgütlere ve ulusun amaçlarına saygı göstermesi koşuluyla yeni hükümetin destekleneceğini, Ferit Paşa döneminde yaratılmış olan tüm anlaşmazlıkların giderileceğini bildirmiştir⁷. 3 Ekim 1919 da da Sad-

4 bkz. Mahmut Kemal İnal, *Osmanlı Devletinde Son Sadrazamlar* (3 b.) İstanbul: 1964, ss. 2105-2117.

5 bkz. İrade-i Milliye. 7 Teşrinievvel 1335, s. 1. Türkgeldi, a.g.e., s. 250.

6 İnal, a.g.e. s. 2111.

7 Nutuk c. 3. Belge no: 127.

razam Ali Rıza Paşa'ya Kuvayı Milliye'nin istekleri bildirilmiştir⁸. Ali Rıza Paşa'nın Mustafa Kemal Paşa'dan Kongre Beyannamesi'ni istemesi hükümet hakkındaki kamuları sarsmıştır. İstanbul'a gitmeden önce Mustafa Kemal'le Milli Mücadele doğrultusunda çalışan Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın 4 Ekim 1919 da Mustafa Kemal'e gönderdiği telgrafta "Kabine sizinle aynı fikirdedir. Milli iradenin hakiyetini kabul eder. Devletin dışarıya karşı şeref ve haysiyetini iade için milli iradeye ve Heyet-i Temsiliye'ye dayanacaktır"⁹. ifadesi de sarsılan kamı yerine getirmemiştir.

Padişahın hattında da belirtildiği gibi hükümet Anadoluyla-İstanbul arasındaki kopukluğu gidermiş ilişkileri daha da ileri bir boyuta ulaştırmak için Salih Paşa'yı görüş alışverişinde bulunmak üzere Anadolu'ya göndermiş ve Amasya'da yapılan görüşmeler "protokole" bağlanmıştır¹⁰. Böylece hükümet o güne kadar yasa dışı saydığı örgütü yasal ve eşdeğer olarak görmüştür. Bu durum Kuvayı Milliye'yi daha da güçlendirmek için haklı bir dayanak olmuştur. Hükümetteki kimi üyelerin olumsuz tavrına karşın Kuvayı Milliye yurt yüzeyine yayılmıştır.

Ali Rıza Paşa'nın padişah hattında belirttiği seçim sorununa eğilmiş ve 7 Ekim 1919 da seçim kararnamesini yayınlamıştır. Bu kararname üzerine yapılan seçimlerde çoğunluğu Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin desteklediği kişiler kazanmıştır. Bu, padişahı meclisi açıp açmama konusunda biraz tereddüte düşürmüştü ise de ulusal güçlerin zorlamasıyla 12 Ocak 1920 de Meclisi Mebusan toplanarak çalışmalarına başlamıştır¹¹.

Parlamente sistemin kuralları işlemeye başlamıştır. Ali Rıza Paşa Hükümeti görevde kaldığı sürece izleyeceği politikayı belirlemiş ve hazırladığı Hükümet Programı (Beyannamesi) nı 9 Şubat 1336 (1920) da Meclisi Mebusan'ın birinci oturumunda bizzat kendisi okumuştur. Program genel olarak iç politika, dış politika ve maliye olmak üzere üç ana bölüme ayrılıyordu. Hükümet, göreve başlar başlamaz seçimlerin yapılarak Meclis-i Mebusan'ın toplanmasını, başkentle Anadolu arasında ortaya çıkan kopukluğun giderilmesini sağlamaya çalışmış ve bunda da başarı sağlamıştır. Meclis-i Mebusan

8 a.g.e. Belge no: 128.

9 Nutuk C, 1. Ankara: 1981, s. 287.

10 Nutuk C. 1. İstanbul: 1970, s. 242. vd. C.3. Belge No: 159, 160.

11 bkz. *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi* IV. Dönem 1336. İhsan Güneş "Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinden Halk Fırkasına Geçiş" *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c. 3 (Mart 1987) s. 430 vd.

toplانیp ulusal irade mecliste toplandığına göre Meşrutiyet kurallarının uygulanmasına herhangi bir engel kalmamıştır denildikten sonra, Hükümetin izleyeceği iç politika da gözönünde bulundurulacak ilkelere şu noktalarda toplanmıştır. “Tarađ-ı hükümetten evvelce neşrolunan beyannamede teşrih idilen makasığki siyasi zümrelere karşı bitarafılıktan ayrılmamak kavanin-i mevcude ahkâmına tamamiyle riayetkâr olarak bilatefrik-i ciş ve mezheb herkesin kanunen mahfuz olan hukukunu masun tutmak, sükûn ve asayiş haleden vikayeye ve intizam-ı idareyi mümkün olduğu kadar meh-ma emken temine sarf-ı ma-hasıl (hasıl olan) istitaat eylemek ve vatan-ı azizimizin saadet ve selameti etrafında bütün hissiyat ve temayyülat-ı milliyeyi cem idilmek in’ikadına muntazır olduğumuz müsalahanın şeraitini tanzim idecek olan mecliste saltanat ve millet ve hükümet yek-dil ve yek-cihet olarak temsil edilmektir.”

Ülkede yapılacak ıslahatlar konusunda ise şu noktalar üzerinde durulmuştur. “İdare-i devletin muhtac-ı ıslah olduğu müttelik-i aleyh bir hakikattir. Bir asra karîb müddetten beri zaman zaman devletçe tasavvur olunan ıslahatın tamamen tatbik ve semeratının hakkıyla iktidafı müyesser olamamıştır. Bunun dahili ve harici ilel ve esbab adidesi vardır. Bu cihetle hükümetce tarz-ı tatbik ve tevessül-ü değiştirmek ve bu babda kaide ve esasat-ı cedide vaz olunmak mecburi görülmüştür. İdare-i vilayatta vâsi miyasta tevsi-i mezuniyet usulu ihtiyar olunmak ve bu usûl icabınca mecalis-i umumiyenin selahiyetini tevsi ve hidematı mahalliyeyi uhdesine ihale ve tevdic eylemek, nevahi teşkilatını bir an akdem mevki-i icraya vaz ile idarenin en küçük kısmı olan nahiyeyi memalik-i mutemeddinede meri usullere tevfiikan bir cüz-i tam şekline koyarak ona göre icabat-i hukukiye ve idaresini tayin etmek, ekalliyetlerin hukukunu teminen Meclis-i umumiye ve belediyede temsil-i nisbî kaidesine tevessül olunmak, kavanin ve nizamat ne kadar mükemmel olursa olsun tamamiyle ve hakkıyla tatbik olunmadıkça semerat-ı mamule ve muntazıraya dest-ers olunamayacağı tahakkuk etmiş bir keyfiyet olmağla umuru adliye ve maliye ve nafia ve inzibatiyede ve hatta idarei mülkiyede kavaninin tamamen tatbikini teftiş ve temin eylemek üzere ecnebi erbab-ı vukufuna müraaatla onlara emr-i teftişte selahiyet-i kâfiye vermek. İşte kast ettiğimiz ıslahatın esasları bunlardır. Bu esasatın tatbik ve icrası tekerrür ettiği takdirde lazım gelen levayih-i kanuniyenin meclis-i âlinize takdimi tabiidir.”

Programın ikinci kısmını oluşturan dış politika bölümünde ise başlıca şu noktalar üzerinde duruluyordu. “Tarağımızdan ve düveli

muhtelif tarafından imza olunan mütareke mukavelenamesi ahkâmı her tarafça lazımu'l-riaze vesika-i beynelmilel olduğundan ahkâm-ı münderecesinden inhiraf edilmemek hükûmet-i seniyece mütehatten görülmekte ve fakat eyyam-ı mütarekenin temadisinden mütevellid kararsızlık dahil-i memlekette tereddüdatı tezyid ile sükûn-ı kalbin ve hal-i tabiinin avdetine mani olmaktadır. İzmir'in ve havalisinin Yunanlılar tarafından işgal-i nagihanesi misüllü hasdisat-ı elimenin aksülamelleri memleketi serapa teheyüç ve uruk-ı hamiyeti tahrik itmekte gecikmemiştir. Bu hal-i galeyân ve tezebzübe hitam verecek ancak sulh-ı katidir. Davet olunacağımız konferans huzurunda "Wilson" prensipleri dairesinde hukuk-u sarihe ve meşruamızın muhafazasına bezl-i makderet-i tâmmе kılınacaktır. Ümit ederiz ki kavaid-i ma'delet hakkımızda payımal edilmiyerek âmâl-i milliyemiz husul bulur."

İzlenecek ekonomik politika konusunda da şöyle deniliyordu: "Senelerden beri mevcut olan müzayakay-ı maliye esbabı- muhtelifeden nâşi mütarekenin bidayetinden itibaren her vakittekinden müşkil bir dereceye girmiş ve ma'haza sulhün akdiyle mesail-i maliyenin suret-i halli tayin ve devamlı bir hal teessür edinceye kadar her türlü müşkilata rağmen mesarif-i zaruriye-i devletin devamı tesviyesi ahkâmının istihsali elzem bulunmuştur.

Sonuçta da şöyle deniliyordu. "Vaziyetimizin vehameti maruz olduğumuz müşkilatın kesreti ve sizlerin ve bizim vezaifimizin sıkleti muhtac-ı tarif değildir. Ancak azim ve basiretin ösri yüsr e tahvil idiceğine kanaati tammemiz vardı. Adaletin la-tagyür kavaninine istinat ittikçe tevfiyat-ı haliyetin bizimle beraber olacağına şüphemiz yoktur."

Bu programın okunmasından sonra Hamdullah Subhi Bey'in isteği ve Meclisin onayı üzerine tartışmalara geçebilmek için yarım saatlik bir ara verilmiştir. İkinci celse saat 3.10 da açılmış ve "kabinenin beyannamesi hakkında müzakerat" başlamıştır. Tümü de 23 Nisan 1920'de Toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Milletvekili olarak görev yapacak olan -Necati Bey (Erzurum), Muhtar Bey (İstanbul), Celalettin Arif Bey (Erzurum), Rauf Bey (Sivas), Şeref Bey (Edirne), Mehmet Vehbi Efendi (Konya), Yusuf Kemal Bey (Kastamonu), Hamdullah Subhi Bey (Antalya), Ömer Lütfi Bey (Amasya)-milletvekilleri program üzerinde söz alarak çeşitli cephelerden onu eleştirmişlerdir. Eleştirilen konular bu konuda yapılan eleştiriler şu noktalarda toplanmıştır:

Mütareke Konusu

Rauf Bey'in açıklamalarına göre Osmanlı Devleti Wilson'un yayınladığı ve itilaf ve ittifak devletleri grublarınınca da itiraz etmeksizin benimsenen 14 maddelik ilkelere dayanarak barışa talip olmuştur. Bu talebe İtilaf Devletleri adına Akdeniz'de bulunan donanma komutanı Amiral Chalthorpe Mütareke teklifi ile karşılık vermiş ve Mondros Mütarekesi yapılmıştır. Zamanın hükümetince de benimsenen ve ilân edilen bu mütarekenin, ilân edilenin dışında gizli herhangi bir maddesi yoktur¹². Kati bir barışa ulaşmak için bir aşama olarak görülen mütareke ne yazıkki bekleneni vermemiştir. Mütarekeden sonra halk sükûn beklerken tam tersi ile karşılaşmıştır. Özellikle barışa giden yolun uzaması ihtiyaç duyulan sükûnu bozmuştur. Ülkeyi doğal olmayan bir hale sokmuştur¹³. Ülke ve çağın sorunlarını anlamayan kişilere görev verilmesi de bu konuda etkili olmuştur. "Osmanlı Milleti" mütareke koşullarına saygı göstermiştir. Karşı devletlerden de aynı saygıyı haklı olarak beklemiştir. Mütareke imzalanalı onüç ay geçmiş olmasına karşın hala dünya uygarlığı endişe ile geleceğe bakmaktadır. Osmanlı devleti mazisiyle uygunluk gösterecek biçimde vakar ile sükûn ile barışı beklemiş mütarekeye tahammül etmiştir. Amacı kati bir barışa ulaşmaktır¹⁴. Her ne kadar silahla yenilmiş ise de ulusal haklarını korumaktan hiç bir zaman geri durmayacaktır.

İşgaller

Şeref Bey'in yaklaşımına göre mütareke adından da anlaşılacağı gibi barış imzalanıncaya kadar tarafların silahlarını bırakmasıdır. Mütareke bir "ahid" bir "mukavele" demektir. O bir "vesikadır". Taraflar onun hükümlerine uymak zorundadır. Mütarekenin 7 ve 12. maddeleri galiblere bir hak vermiştir. Örneğin İtilaf devletleri demiryolları hatlarına bir temsilci koyabilecektir. ! diyen Şeref Bey itilaf devletleri desteğinde Trakya'da ki demiryollarının Yunanlılarca işgalini eleştirir ve bunun hangi hakla yapıldığını sorar. Bunun yanında Hayrabolu, Uzunköprü, Babaeski'nin niçin işgal edildiğini, Babaeskide ezan okuyan müezzinin niçin öldürüldüğünü de sormaktan kendini alamaz¹⁵.

12 Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, IV. Dönem. 1336, s. 62.

13 a.g.e. s. 61.

14 a.g.e. s. 60.

15 a.g.e. s. 64.

Rauf Bey Osmanlı Devleti'nin savaşın bitimiyle "sulh ve sükûna" kavuşarak, ülkede açılmış olan yaraları iyileştirip kurtuluşa doğru yürüyeceğini ümit ederken Musuldan başlayan işgal hareketinin bu ümidi sarstığını belirtir. Musul merkez livasının, Adana ve çevresinin (Maraş, Antep , Urfa dahil) Antalya ve çevresinin, İzmir ve çevresinin, Balıkesir ve Ayvalığın mütareke koşullarına aykırı olarak işgal edildiğini söyler.

Şeref Bey (Edirne) ise İtilaf Devletlerinin kendi güvenliklerini tehlikede gördükleri zaman stratejik noktaları işgal edebilecekleri yargısından yola çıkarak İzmir'in ya da Babaeski'nin stratejik özelliklerinin bulunmadığını, mütareke şartları içinde geçen "kendi mevcudiyetleri taht-ı tehditde olduğu vakit" hükmünün ise gözden uzak tutulduğunu söyler ve İzmir'de işgal güçlerini tehdit eden kimsenin olmadığını belirtir¹⁶. İşgallere neden olacak herhangi bir girişimin yapılmadığını Muhtar Bey (İstanbul) de dile getirmiştir. Yunanlılar'ın uzun süreden beri İzmir Vilayeti üzerinde bazı tarihi ve soycul (ırki) haklar iddia ettiğini belirterek İzmir vilayetinin nüfusunun büyük çoğunluğunu İslâm olduğunu söyler. Tarihi haklar konusunda ise oldukça ilginç bir açıklama getirir:

Birinci Dünya Savaşı başlamadan evvel 1914 ortalarında İzmir'de Yunan ve Osmanlı delegeleri ortaklaşa bir toplantı yapmıştır. Bu toplantıda Yunan delegelerince hazırlanmış protokollerde Yunan hükümeti küçük çapta da olsa bir nüfus değişimini kabul ederek, Rumeli de "duçar-ı gadr"e uğrayan müslümanlara karşılık Rumların da Yunanistana taşınmasını benimsemiştir. Böylece de kendi belgeleriyle Tarih-i haklarının geçerli olmadığını ortaya koymuşlardır. Her ne kadar bu konu savaşın başlaması nedeniyle bir ahnameye bir mukavelenameye dönüşmemiş ise de, komisyonun dağılmadan önceki çeşitli celselerde bu konuları tartışmış olması ilginçtir¹⁷. Muhtar Bey de Şeref Bey gibi Yunanlıların İzmir'i işgal etmelerine neden gösterilecek herhangi bir halin ortaya çıkmadığını dolayısıyla da işgallerin haksız yapıldığı kanısındadır¹⁸.

İşgaller konusunda en uzun konuşan Rauf Beydir (Sivas). Ona göre İzmir'de 7-8 bin müslüman katledilmiştir. Hükümet aciz kal-

16 a.g.e. s. 64.

17 a.g.e. s. 60.

18 Adana'nın uğradığı işgali Askeri nitelikli olarak tanımlayan Muhtar Bey, bu işgal ile Rus politikasını bağdaştırmaya çalışır ve Rusya çöktüğüne göre bu işgali haklı gösterecek bir nedeninde olmadığını belirtir.

mıştır. Halk, padişah, hükümet ve Avrupa devletleri adaletinden ümit beklemiştir. Padişah tebasının üzüntüsüne iştirak etmiş, Hükümet gerekli çabayı göstermiş fakat Avrupa devletleri andlarına bağlı kalmamıştır. İşgallerin yaygınlaşması ve yoğunlaşması halkı ırz ve namusunu tırnaklarıyla korumaya zorlamıştır. 8-9 ay öncesinden başlayan ve devameden eylem varlığını, namusunu ve yaşamını koruma amacıyla doğmuştur. Kişilerin ya da siyasi zümrelerin dışardan zorlamasıyla oluşmuş bir hareket değildir. Bunun somut örneği de Demirci Efe, Yörük Ali vs.dir. Bunların hiç birinin başında ne siyasi partilerden ne de askeri bir kişi vardır. Bu ruh ulustan doğmuştur. Milletin isteklerine cevap veren Kuvayı Milliye hareketi Anadolu'nun iç güvenliğini bozmamıştır. Çete ve müfrezeler oluşturulup Anadolu'da gezdirilmemiştir. Düşman saldırısına uğramamış yerde direnme örgütünün olmadığını söyleyen Rauf Bey Anadolu'daki Müdafaa-i Hukuk örgütünün ulusun ve hükümetin benimseyebileceği yasal bir barışı onaylayıncaya kadar herhangi bir saldırıya uğramamak için yapılmış olduğunu belirtmiştir.

“İslam milletinin” ve “Osmanlı Ümmetinin” düşündüğü yegane gaye padişahlık mevkiinin ve hilafet-i islamiye makamının tümüyle dokunulmazlığıdır. Osmanlı topraklarının tümünün ilân edilen prensipler çerçevesinde tümüyle korunmasıdır. Bu kadar felaketten sonra yaşamak, özgür olmak ve gelişmek hakkını elde etmektir. Bunun dışında hiç bir kimsenin başka bir emeli yoktur. Osmanlı “tebası” bulunan halkın da hiç kimseye karşı saldırı amacı yoktur. Zira bu kadar felaketten sonra dünyaya karşı kılıç çekecek hiç bir ahmak da yoktur bu memlekette¹⁹. Necati Bey (Erzurum) de hak ve adalet bekleyen ve ihtiyaç duyulan genel istek üzerine Kuvayı Milliye'nin doğduğunu, bunun her türlü özel ve kişisel etkilerden uzak olduğunu, hareketin doğmasında kişilerin etken gösterilmesinin doğal olmadığını belirtmiş ve süngülerin sineye dayanmasından sonra meşru müdafanın bir hak olduğunu savunmuş, İzmir'in işgalinde hiç bir hukuki ve insani esaslara dayanılmadığını belirtmiştir.

Barış

Yusuf Kemal Bey (Kastamonu) Pariste hazırlanıp Almanlara, Avusturyalılara, Bulgarlara tebliğ edilen bir barış projesinin Osmanlılara'da tebliğinden kaygı duyuyor ve daha ötesi yüzyıllardır süren

¹⁹ a.g.e. s. 63.

“şark meselesinin” çözüme kavuşturulduğunu Osmanlı devletinin bölüşüldüğünü belirtiyor. Bölüşüm projesi Osmanlılara tedbliğ edildiğinde muhtemelen Osmanlıların bunu benimsiyeceğini de açıklıyor ve hükümetin barış görüşmelerini yakından izlemesini istiyor²⁰. Muhtar Bey ise barışın mutlak Wilson ilkelerine göre yapılmasını ve özellikle Osmanlı devletinin toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına yönelik kısım üzerinde durulmasını istiyor. Muhtar Bey doğal hudutlar korunsa bile ekonomik gelişiminde özgür olmayan milletin bütünlüğünün ve bağımsızlığının güçlü bir anlamı olmayacağı kanısındadır. O nedenle de Türk ulusunun yenilginin kendisine yüklediği sorumluluğun bilincinde olmasına karşın, diğer uluslar gibi onun da varlığını sürdürücü ve ekonomik gelişmesini engelleyici şartlara razı olamayacağını belirtiyor²¹. Yusuf Kemal Bey de aynı konuya değinerek, barış görüşmelerinde ekonomik gelişmemizi engelleyici, kısıtlayıcı kararların alınabilmesinin olanak dışı olmadığını vurgulayarak, ekonomimizi geliştirmemiz barış şartlarından biridir. Bu gelişmeyi engelleyici kararları kabul etmemeliyiz. Zira Osmanlı devletinin ekonomik gelişmesi başka devletlerin de ekonomik gelişmeleriyle yakından ilgilidir²² der. Yusuf Kemal Bey, ulusların yazgısını çizen şeyin ve uluslararası ilişkilerin boyutlarını belirleyen temel unsurun çıkar olduğu kanısındadır. O nedenle bir uyarı yaparak “saf Türk sükutuna kapılarak” sorunların adaletle çözümleneceğinin beklenmemesini sürekli olarak itilaf devletleri çıkarları ile Osmanlıların çıkarlarının uzlaştırmaya çalışmasını önerir. Hak daima yükselir, hak herşeyin üzerine çıkar. Ama ne yapalım ki dünyada haksızlıklar vardır, diyen Yusuf Kemal, biz bu haksızlıklara son gelecektir, bir gün hak yerini bulacaktır, diye davranırsak, o güne kadar Osmanlı nesli kalmayacaktır. Hükümetin gözönünde bulundurması gereken ilkelerden biri Osmanlı neslinin ve Osmanlı milletin varlığını sürdürmesidir, der²³. Ahmet Muhtar Bey de Asya ile Avrupa arasında bir köprü rolü oynayan Osmanlı topraklarının Batı uygarlığının Doğuya, Doğu “tefekürünün” Batıya taşınmasında önemli bir rol oynadığını belirterek ulusal sınırları içinde bağımsız bir Osmanlı devletinin varlığının Batının da çıkarlarına uygun olacağı görüşünü savunur.

20 a.g.e. s. 66.

21 a.g.e. s. 61-62.

22 a.g.e. s. 68.

23 a.g.e. s. 68.

24 a.g.e. s. 61.

İslahat

Celalettin Arif Bey ülkede ıslahat yapılmasını arzu ettiklerini fakat ıslahat yapılırken ulusal amaçların gerçekleşmesini bağımsızlık ve ekonomik gelişmeyi engelleyici bir ıslahat olmamasını istemiştir²⁵. Vehbi Efendi de toplumsal yapıya uygun bir ıslahat düşünmektedir²⁶. Yusuf Kemal bey ise barış görüşmeleri yapılırken böyle bir girişimin ortaya atılmasını yadırgamıştır. Barış yapıldıktan devletin şekli, vaziyeti sınırları belli olduktan sonra ıslahatın yapılmasının daha yararlı olacağını belirtmiş ve bu konunun dışardan empoze edildiğini söylemiştir. Zira bu konu barışı etkileyecek bir konudur. Osmanlı yönetimi mini ellerinde tutanlar Osmanlı devleti hakkında karar verecekler “siz kendi kendinizi yönetemiyorsunuz. Sizin idareniz yolunda değil. O idare yoluna girmelidir ki” sizin “hakkı beka ve savunmanız olsun demek istiyorlar. Kanımca bu iddia doğru değildir²⁷. der .

Yabancı Müfettiş Sorunu

Celalettin Arif Bey'e göre yabancı müfettiş sorunu yeni bir olay değildir. Sürekli olarak yabancı müfettişler Osmanlı devletinde bulunmuştur. İdari adli, mali vs. görevlerde yabancı uzman ve müfettiş çalıştırılmıştır. Ancak bunların bir özelliği vardır. O da Osmanlı memuru olmaları idi²⁸ diyerek Osmanlı memuru olmayan “müfettişlere” karşı olduğunu ortaya koymuştur. Vehbi Efendi de geniş yetki verilecek müfettişlerin milletin ve hükümetin bağımsızlığına sekte vurucu olmamasını istemiştir²⁹.

Yusuf Kemal bey ise ıslahat sorununun yabancı müfettiş etirmekle çözümlenemeyeceğini bu konunun ayrıntılı bir şey olduğunu belirtiyor ve Anadolu'ya bakın yol yok, eğitim yok, sağlık örgütleri yok... uygarlık işaretleri yok. Müfettiş gelirse bunlar olacak mı? Olmayacak bu nedenle hükümet bu konuyu tüm yönleriyle ele alsın ve tüm açıklığıyla incelesin aksi takdirde gelecek müfettişler ne Osmanlıları ne de Avrupalıları memnun ederler der.

Nahiye Teşkilatı yapmakla Osmanlı ülkesinin cennet olamayacağını da belirten Yusuf Kemal Bey, yasaların, örgütlerin, toplumsal

25 a.g.e. s. 61

26 a.g.e. s. 65.

27 a.g.e. s. 67.

28 a.g.e. s. 62.

29 a.g.e. s. 66.

yapıya uygun olmasını istiyor³⁰. Uzun savaş yılları millete görmediği acı, çekmediği çile bırakmamıştır. Savaş Anadolu'da adeta her evde babasız çocuk, saç dökülmedik kadın bırakmamıştır. Hükümetin bu konuya eğilmemesi eleştirilmiştir. Yusuf Kemal Bey Hükümetin yalnız devletin ekonomisini, mali durumunu gözönüne aldığını, üretimin artırılmasından "say'ı amelin tanziminden" Türk kadınının ve ailesinin refahından söz edilmediğini devlet hazinesinin gelirlerinin artırılmasının marifet olarak gösterilirken giderleri azaltmanın adeta kabahat olduğu görüşünü savunmuş ve yirminci yüzyılın bir iktisat yüzyılı olduğunun unutulmamasını istemiştir. Yusuf Kemal Bey hükümet üyelerinin yalnız devletin hazinesini düşünmemelerini Anadolu'da aç ve çıplak kalan yüzüne bakıldığında insan demeye çekinilen kimselerin de düşünülmesini bunların özel bütçelerinin artırılarak mesut edilmesini istemiştir³¹.

Azınlıklar

Celalettin Arif Bey'e göre Osmanlı Milleti içinde ekalliyetler vardır. Onların haklarını korumak insancıl bir davranıştır. Osmanlı Anayasalarında bu konuda çeşitli hükümler vardır. Nisbi temsil sisteminin Anayasa hukuku kitaplarında olduğunu, bunların ancak fırka, daha doğrusu siyasi kanaatler için yapılmış bir esas olduğunu da belirten Celalettin Arif Bey, hükümetin azınlıklara nisbi temsil sistemiyle yaklaşımına taraftar olmadığını örtülü bir biçimde dile getirir³². Vehbi Efendi (Konya) ise azınlık haklarının sadece yasalar ve Anayasa ile değil Şeriatca da korunduğu kanısındadır. Bir milletin inancının tersine hareket edemeyeceğini belirten Vehbi Efendi, diyanet-i islâmiye azınlıkların haklarını cins ve mezhep ayırımı yapmadan korumuştur. Azınlıkların haklarını her zaman korumak diyanet-i islamiye gereklindedir der³³.

Meşrutiyet hükümetlerinin ya "istihale" yada "meslek ve içtihat" hükümetleri olarak iktidara gelebileceklerini belirten Şeref Bey (Edirne) böyle hükümetlerin işbaşına gelmesi hallerinde hangi mesleği benimsediklerini ve izleyecekleri yolu da belirtmeleri gerekir. Oysa Ali Rıza Paşa hükümeti hem meslek hemde içtihat hükümeti olmasına karşın ne benimsediği mesleği ne de izleyeceği yolu hükümet prog-

30 a.g.e. s. 67.

31 a.g.e. s. 68.

32 a.g.e. s. 61.

33 a.g.e. s. 66.

ramında belirtmemiştir, diyerek hükümet programına teorik bir eleştiri getirmiştir³⁴.

Meclisin açılması ile milli iradenin artık mecliste oluşacağını belirten konuşmacılar padişah ile milletin et ile tırnak gibi olduğunu, birbirinden ayrılamayacağını, bunalımdan çıkmak için düşünceler ayrı olsa da tüm ulusun yek dil ve yek vucüt olmasının gerekli olduğunu belirtiyorlar ve "Osmanlı Milleti"nin Hakanları önlerinde tüm millet onun arkasında dünya uygarlığından adalet beklediğini, aksi takdirde ulusun birliği ve bağımsızlığı korununcaya kadar savaşa devam edeceklerini, bu yolda çalışan, çalışmaya devam eden hükümeti de destekliyeceklerini açıklıyorlar.

Meşrutiyetçilerin en büyük hatasının kanunu hâkim kılamamak olduğunu dile getiren kimi konuşmacı; hakimiyetinin ülkede olumsuzluklara yol açtığını, meşrutiyete ara verilmesinin ise bu olumsuzlukları daha da artırdığı görüşünü savunmuştur.

Tüm bu eleştirilerden sonra tartışmalar yeterli görülmüş, Celallettin Aıf Bey ve arkadaşlarının hükümetin beyannamesinin "vahdet-i milliye ve tamamîyet-i mülkiyemizi ve makam-ı saltanat ve hilafetin ve merkez-i celiliye-i ve paytaht-ı saltanat-ı senniyece olan İstanbul'u mazur masuniyetini, ekalliyetlerin hukukunun teminini ve milli ve iktisadi inkişafımızda istiklâl ve serbesti-i tamme mazhariyetimizi istihdaf etmekte olduğu görülmekle kabineye beyan-ı itimat olunmasını ve bunun tayin-i esami ile reye vaz'mı teklif eyleriz" önergesi hükümetçe de benimsenmiş ve oylamaya geçilmiştir.

Ali Rıza Paşa 2 red oyuna karşılık 104 oyla meclisten güven oyu almıştır.

Yrd. Doç. Dr. İhsan GÜNEŞ

Anadolu Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi ESKİŞEHİR

34 a.g.c. s. 64.

— بیانیه صوری

صدر اعظم علی رضا پاشا — (وقور) رعناهی مساعیله برار مشولیت حکومتی دور عهد ایندی بک زمان عملتک نه حالده بوندینی چه کزک معلومیدر. انجلیته مان بر اشرته جلس میواتک مساعیته تأمین اجتهامی و حکومت مرکزیه ایله انطولی آره سنده پیدا اولوب اقتطاع عجز ابروت درجه سنه وارن بیونیک از اهلسی کی و نشانی میده قارشوسنده پولونیوردی. ووشنقن انجاسته صرف اقدامات اولوق مرکزله انطولی کمراسلات و نظارتی اعاده ایدلینکی کی له اطله والیه مجلس عالی کزک بوراده اجتهامی وحی بصیر اولمشور. بوندن بوله اراده لیک مجلس عالی کزک ده مجلسی حسیله آرتق قواعد مشروطیت تماماً توفیق حرکت هیچ بر مانع تصور اولونه مان.

(آفتلر) طرف حکومتدن اولجه نشر اولونان بیانیه سنده تشریح ایدیلان مقاصدکه سیاسی زمره لر قارشی بر طرقلقدن آرتق، قوانین موجوده احکامه نامه ره رعایتکار اولوق بلاضرائق جنس و مذهب هر کسک قانوناً محفوظ ولان عتوقتی صورت طوقن سکون و اساسی خللدن وقایعه و انشظام ادارین مهیا مکن تأمینیه صرف حاصل استناعت ایلیک، وطن هنر یز مکز سعادت و سلاطی اطرافنده بتون حسیات و تعالیات له بی جمع ایدوبیلنک، انقادیته منتظر اولدینر. مساعیله کشر اطنی تنظیم ایدیه چک اولان مجلسده سلطنت و ملت و حکومت یکدل و یک جهت اولوق تخیل ایدلکدر. اینتفاهدنر دستور اعمال انجلا اولان شو مقاصده داناساروز قائلشدر. بونجه بیخلاف اجمده مساعی و اناهده دن محصل ایدن موفقیاتک درجه سی تقدیر عاجزینیه حواله ایدرم.

اداره دولتی که اصلاح اولدینی متفق علیه بره قیقدر. بر عصره ریج برمه دینری زمان من دولتی تصور اولان صلاحیتک تماماً تطبیقی و غیر استکبرانه انضامی بصر اوله ماشدر. بونک داخل و خارجی عمل واسباب عیدیمسی وارد. بوسینه له حکومتجه طرز تطبیق و توسیل دیکشدر مملکت و بوناچه قواعد و اساسات جدیده وضع اولوق عبوری کورولمشدر. اداره و لایحه و اوسع مقیاسده توسیع مآذونیت اصولی اختیار اولوق و بواسون انجلیته مجلس عمومیته ک صلاحیتی توسیع و خدشات علیین عهدیمسه احاله و تودیع ایدیک، نواحی تکثیر لایق بر آن اندم موقع اجراء و وضع ایله اداره مملکت ک کوچک قسیمی اولان ناحیهین ملک متدیده سرعی اسزقره توفیقاً بر جزؤ نام شکله قویوق اولکا کوره اجزایات حقوقیه و اداریه سی تعیین ایلیک، اقلیتلرک حقوقی تأمیناً مجلس عمومی و بلدیعه تخیلی نسبی قاعده سنه توسیل اولوق، قوانین و نذامات نه قدر مکمل اولورسه اولسون تأمینیه و حقیقه تطبیق اولوق نه بدیهه ثمرات مأموله و منتظریمه دسترس اولوق نه بیجی تحقق ایش برکنیت اولوننه امور عدلیه و مالیه و نامه و انضامی بلدیعه و حتی اداره ملکیمده قوانینت تماماً تطبیقی تعیین و تأمین ایلیک اولورزه اجنبی ارباب و قرضه سر ارضیه آنلره امر تفتیشده صلاحیت کایه و بر مملکت ایسته تصدایکتیکز اصلاحاتک اساسلری بونلردر. بواسانلک تطبیق و اجرائی

تقریر ایندی بک تقدیرده لازم کلن انواع قانونیه مملکت مجلس عالی کزک تقدیمی طیبیدر.

امور خارجیه کایه : طر قزندن دول و تعلقه طرفندن امضالولان متارک معقوله نامه سی احکامی هر طرفیه لازم ابراهیه بروشیته بین الملل اولدیندن احکام مندرجه سندن انحراف ایدله مملکت حکومت سنه سنه متحم کورلکده و فقط ایل متارک مملکت تدابیر سنن متوک فرار سنق داخل مکننده ترداتی تزید ایله حکون قلبک و حال طبیعتک عودتیه مانع اولدنده در. از مبرک و حوالیسنک برنا لیلر طرفندن انزال کما کایه سی نشر حادثات ایلدیک عکس انه لاری مملکتی سرالنجیح و هر حق حقیق تحریک اینکده کیکده مشدر. بوسال غلظن و مذبحه خشم و بره چک آلمین صلح فطییدر. دهرتار له جنسن قوتنر اسن حضور نیده «ویلسون» بر نیبیری داره سنده حقوق صریحه و بشریوه منک محافظه سنه بذل مقدرت نامه قلده ققدر. امید ایدیز که قواعد معدلت حفزنده اقبال ایدیلیرک آمال ملیه من حصول پولور. (انشاء صداری)

سنار دینری موجود اولان مضائقه مالیه اسباب مخلقه دن ناشی متارک مملکت بدایتندن اعتباراً هر وقتکنندن مشکل بر دوره کیمش و مع هذا صلحله عقیده مسائل مالیه مملکت صورت حل تعیین وده ایل بر حال تأسیس ایلیه بقدر هر درلو مشکلاته رعنا مصارف ضروریه دولتی دوام تدویمی احکامک استحصالی الزم اولمشدر.

بنام علییه بر طرفندن تصرفه و غیر متمر مصارفک ممکن مرتبه تخفیفنه ایش اولوقله برابر دیگر طرفندن وقت تحمل و مساعده سی درجه سنده تزید واردات چار سنده توسیل ایدلک ضروریدر.

و شینیز کوشانی و معروض اولدینر مشکلاتک کزق و سز لک بزم و فاعلموزک اعلی حجاج تبریف دکادر. آتق عنم و بصیرتک عسری بصره محمول ایله ججه نه قناعت نامه من واردور. عدالتک لاینتر قوایت استناد ایندی که توفیقات آتیبه تک بزمه برابر اوله حفته شه من یوقدر.

(انشاء صداری و آفتلر)

حدهاء صبیح بیگ (آنعالیه) — سوز ایستورم اندم.

وئیس — سزدن اول سوز ایسته بئر وار. سوز ایسته بور ایسه کن بزاریم اقدام.

حدهاء صبیح بیگ (آنعالیه) — اندم و حکومتک بیانیه سی مناقشه ایدلردن اول بزم ساعتک بر آره و بر له سی تکلیف ایدیبورم.

وئیس — بزم ساعت تخفیف قبول ایدیبورم بیکز اقدام ؟ «تو صداری» اکثریت اولوب اولدینی بللی اولوق ایجون قبول ایدنلر لعداً لایق قاده برسون :

اکثریت وارانقدم. اولهاده جلسین بزم ساعت تطبیق ایدیبورم.

جلسه نیک تعطیل
 ۴۵
 ۴

افشاش کوومشردو . کرکامورادارهده ، کرکامورمالیه وعذلیهده بر جوق
اعلی مشطسم ، مقننلوزاری . قضا ، بونرکعبی نامورسی عابعدن
ایه ی . بانه بونرک ناموروز عابانه سننه خدمت دولته مولو عقالی قول
ایقه حکم من ایله ده کسه بونرک (یک طبیعی صدقاری) ایسته
من ای دی یوروکه حکومت سیده یک بره قرائت بویور دقاری بیاشانه
شوبله آری . آزری قضا بوزدی اشریح ایله یک وظاریه حق
اولد ایسه کوریور که بونرک آتک منیسه منی تامی ایله حکم
انسانیت وارنده بولموشدو . امونک بونرک سیده کور حکم سیده معامده بی
اطهار ایله حکم بویونده دیگر وقتان ایله رابو احصار ایتمش اولدایم
یوقلکی ده مقام ریاسته تدبیر ای دی یورم .

اسماعیل کابک (جیوروم) -- مقننلوزاری حق اقلایده حکومت
سیرست اولقی لازمدر

دئیش -- رۇفا عدلیک اعدی شور آتیک زدی اقلده سوزیکری
تأثیر ای دی یور بیکر ، بوقه حق کابکری ترکس ای دی یور سکریمس ؟
رۇفا عدلیک (استانبول) -- خیر اقلده مؤجر آدیورم .

رۇفا عدلیک (سیواس) -- اقلده ، صدک ز مناشین نئنده ، بحال
بویوج واحد استقلال سفده قضا اقلده ایله حکم سیده کز
عل رسا باشا حمر نریک ریسلرله نیشل ایتمش اولان هیات ولایتک
اولونکی عسله قرائت بویوریلان بیاشانه سیده دکر اولونان بوقه
سفده قاضی بویوریلنده حکم اولده ، سفید اعظم من رسا باشا حمر نریک
اشغال ایلمیش سلطنت من ایشیکلرکی بونمده من لکر ازمیر بویورموشی
اولوق دکر بویوریلور سیده دکر حکومت غایبه کده ، عسارت
ده ایشیکلر سیده کز یازده سرده او بران من شرمیله حمر نریک ، مارتکه عقت
ایتمک حورانه پایته وردیک من منحسن اولدی فاعلری حمر
ایتمک ایستدسکر . حکومت غایبه کده آمر قرائتس جمهوری میسر
دویا سون من اولونورت سده ایله جهانه اعلان ایتمیک و عسارت بولومان
ایکی حمر من بیج ریتل اغراضه دویچار اولغای من اولونورت مادهلک
بردیلر من استاد ایدورک سفده طالب اولدی بی حمرس ایله حکم .
حکومت غایبه کده بویوریلان اولای دولتری مات . انگلتره حکومتک
اوردن حمر سیده بولومان دویا غایبه قوماندا من مارتکه تکلی ایله
مقالده بولدی شو سالد حمر من معلوم اولان آمس و تحمقنرما
علا اکثر شیخی آلا من حمر ضرورت و دولت علی من مارتکه قیولده
مسطر راقدی بویوریلده حکومت غایبه کده عقتل ایتمک اورده رهت
مرخصه کولموی . سیده کزده بویورت حمر غصه بیاشده ایتم
اشلاق دولتری نامه صلاحیت قوی انسانله ایله مذاکره نامور
ایتمش اقلده بیاسین سیده دویا غایبه قوماندا من ایله حمر من
ایتم مذاکره بیاشده ، جهنک معلومی اولان وارمان حکومت
سیده حمر حره رسا اعلان ایلمیش مارتکه شرمیله طرز ایدری من
حمر ساره ایله بران ایتمش اولدی من بویور اقلده حمر خاندانده حمر
وحال نئنه بیجیر رمانه بوقدر . شیو سالد مارتکه مرسالت
معنای کور اولکنده بوندر ریاحه ، اشغال ایلمیش منطقه بالکک

افشاش کوومشردو . کرکامورادارهده ، کرکامورمالیه وعذلیهده بر جوق
اعلی مشطسم ، مقننلوزاری . قضا ، بونرکعبی نامورسی عابعدن
ایه ی . بانه بونرک ناموروز عابانه سننه خدمت دولته مولو عقالی قول
ایقه حکم من ایله ده کسه بونرک (یک طبیعی صدقاری) ایسته
من ای دی یوروکه حکومت سیده یک بره قرائت بویور دقاری بیاشانه
شوبله آری . آزری قضا بوزدی اشریح ایله یک وظاریه حق
اولد ایسه کوریور که بونرک آتک منیسه منی تامی ایله حکم
انسانیت وارنده بولموشدو . امونک بونرک سیده کور حکم سیده معامده بی
اطهار ایله حکم بویونده دیگر وقتان ایله رابو احصار ایتمش اولدایم
یوقلکی ده مقام ریاسته تدبیر ای دی یورم .

اسماعیل کابک (جیوروم) -- مقننلوزاری حق اقلایده حکومت
سیرست اولقی لازمدر

دئیش -- رۇفا عدلیک اعدی شور آتیک زدی اقلده سوزیکری
تأثیر ای دی یور بیکر ، بوقه حق کابکری ترکس ای دی یور سکریمس ؟
رۇفا عدلیک (استانبول) -- خیر اقلده مؤجر آدیورم .

رۇفا عدلیک (سیواس) -- اقلده ، صدک ز مناشین نئنده ، بحال
بویوج واحد استقلال سفده قضا اقلده ایله حکم سیده کز
عل رسا باشا حمر نریک ریسلرله نیشل ایتمش اولان هیات ولایتک
اولونکی عسله قرائت بویوریلان بیاشانه سیده دکر اولونان بوقه
سفده قاضی بویوریلنده حکم اولده ، سفید اعظم من رسا باشا حمر نریک
اشغال ایلمیش سلطنت من ایشیکلرکی بونمده من لکر ازمیر بویورموشی
اولوق دکر بویوریلور سیده دکر حکومت غایبه کده ، عسارت
ده ایشیکلر سیده کز یازده سرده او بران من شرمیله حمر نریک ، مارتکه عقت
ایتمک حورانه پایته وردیک من منحسن اولدی فاعلری حمر
ایتمک ایستدسکر . حکومت غایبه کده آمر قرائتس جمهوری میسر
دویا سون من اولونورت سده ایله جهانه اعلان ایتمیک و عسارت بولومان
ایکی حمر من بیج ریتل اغراضه دویچار اولغای من اولونورت مادهلک
بردیلر من استاد ایدورک سفده طالب اولدی بی حمرس ایله حکم .
حکومت غایبه کده بویوریلان اولای دولتری مات . انگلتره حکومتک
اوردن حمر سیده بولومان دویا غایبه قوماندا من مارتکه تکلی ایله
مقالده بولدی شو سالد حمر من معلوم اولان آمس و تحمقنرما
علا اکثر شیخی آلا من حمر ضرورت و دولت علی من مارتکه قیولده
مسطر راقدی بویوریلده حکومت غایبه کده عقتل ایتمک اورده رهت
مرخصه کولموی . سیده کزده بویورت حمر غصه بیاشده ایتم
اشلاق دولتری نامه صلاحیت قوی انسانله ایله مذاکره نامور
ایتمش اقلده بیاسین سیده دویا غایبه قوماندا من ایله حمر من
ایتم مذاکره بیاشده ، جهنک معلومی اولان وارمان حکومت
سیده حمر حره رسا اعلان ایلمیش مارتکه شرمیله طرز ایدری من
حمر ساره ایله بران ایتمش اولدی من بویور اقلده حمر خاندانده حمر
وحال نئنه بیجیر رمانه بوقدر . شیو سالد مارتکه مرسالت
معنای کور اولکنده بوندر ریاحه ، اشغال ایلمیش منطقه بالکک

ایله طردن هیچ بر وقت فارغ اولایه حق ایران ملت عثمانیه ، اوت هیچ بروقت حق مدافعدن فارغ اولایه حق اولان ملت عثمانیه . بو متارکک احکامنه تمایله رعایت اولمادن بری مائوف اولدینی خصلت مردانکی مقتضاسندن عدالتهدر . حال بوکه بووظیفه جدیده قوشولمده ملت عثمانیهده ، بالطبع متقابلاً بعض تمهیدات آلتش اولان دولتلرکده تمایله بر احکامه رعایت اولغری طایفه ایله حقیقیر . ظالمک قوتی موحنجه نتایج مسؤلی قبول ایدن مطلوب ملئر ایچون دخی بردوره سکون وسلامت تیشیراتی محتوی اولان عهدنامه احکامکنک مستند اولدینی اساسلر اعلان ایدیلر ایدلز بر چوق ملل عیارکنک متارکین قبول ایشدیکی واوزوندن اونواج آتی مردورایله دیکی حاقده صلاح حسان مدنیت ، اندیشه فردا ایله بی قرار پولونیور . ایشته شریعت ایچون جدأ بو یوک بر بدیختی تشکیل ایدن بو حال مشکوکیت اشغال ائجده عثالی ملئی دخی ناقابل تعریف وتوصیف انضباطله ، ماضی عتشمیله متناسب بر وقار سکون ایله تحمل ایشدی والآن ده تحمل ایتمکدهدر . فقط بوندک غایبی مدینهده عرض ایشدیکم وجهه صالح قطنی ایچون بر مرحله تطبیق اولان بو متارکک احکامی تمایله تطبیق ایتک سعرتیه مقصدیه واصل وملك اولیق آردوسی ایدی . نئن ایدیورمکه زمله برابر مغلوب اولان زمره بی تکرار ایدن دولتلر ائجده متارکنامه احکامیه کندیلرینه تحمل ایدیلرین ولفقت وشرائطه ، عثالی قدر رعایت ایتش هیچ بر ملت یوق ائکن ، اونک بویه بر حال مشکوکیت ائجده تمادی انضباطنه دها زیادیه مساعده ایتک ایله ثابت عالی بو یوکسک بر طاق احکام انشایسکارانه ایله متحرک اولدیلرینه شه اولان دولتلرک دخی راضی اولایه محقر ق اید ایتکده دخی طیبی ثابت هتلی پولونیور . بوکا وعثا مدین بنده کوزدن اول کرسی خطایته جیفان رفیقم طرفندن دخی بیسان ایدلش اولدینی کئی اقسام وطندن بعضیاری دوجار تعرض اولدی . بونلردن بریسی ازمیر ولاییدر . دیگر یده آتله ولایتک بعض اقسامیدر . حال بوکه متارکدن زمان اشغال دکن ازمیر ولاییده بویه بر مداخهقی ، بویه بر اشغال عسکری بی ايجاب ایتدیرمکک هیچ بر حال نظیر ائجده مشدر . اوتدن بری ایشیدیلورکه یونانلیلر ازمیر ولایه اوزرندده بعض حقوق تاریخیه ادعا ایدیورلر بوکا ضمیمه ده بعض حقوق عرقیه ادعایه درمیان ایله بورلر . حال بوکه ازمیر ولایتک قوس نسیبیلری هرکسجه معلوم اولک یفسندن بوراده قس را کوزیت اسلامیه موجود بولوندینی تکرار ایتکی زائد عد ایدیر . حقوق نامایجه بمشه کاجه ، شوراسنی رفقای کرام حضراته بر تیده عرض ایتک ایسترمکه عیاره عومیه تک اخلاق ایشدی ۱۹۱۴ سنه سی اواسطنده ازمیرده ایتش اولان یقی یونان وعثالی دکوزیه مشرتکا ایتجاع ایدن عتظف قومیسیدونه جریان ایدن مذاکرات کرجه اعلان حرکت وقومی اوزرینه مساعیسی آکال ایله یونی طرفین ایچون واجب الزامیه اوله جتی رعهدنامه ویا مقاوله نامه شکله نقرانه ، مرتق اولاماش ایشده قومیسینوک انشاختدن اول

عقد ایتش اولدینی عتظف جیلدهده یونان دکوزیتک اصناسی جاری اولارق تنظیم ایدلش پروتوقوللرده یونان حکومتی اساس اعتباریه اوراده بولونان عثالی ولایتده یونان ، روم عذر شریک روم ایلیده دوجار قدر اولارق عتظف مملکت عثمانیه الیجا ایدن مسلمانلره مقابل یونانستانه تانی اساس اولارق قبول ایتش اولدیلندن بو بمشه ادعا ایشدیکی حقوق تاریخیه کندی اثرله لایزال ، اوت کندی اثریه لایزال اولارق ازاله ایشلردر .

ابوالعلا مک (مارون) -- ذاتا حقوق تاریخیه سی بوی ! ذاتا حقوق تاریخیه سی بوی حداری

عنتاریک (استانبول) -- ادهالندن بخت ایدیورم . بناه علیه بودعایی وخواهزی عتی کوزتره جک اورته ده هیچ بر حال بوقدر . بوکا قارشی ناموسی ، عرضی بیمال ایدیلرین بولایت اهابلیتک دفعه مائل خصوصنده کوزتره کی بیالت ، بوقرضی نه صورتله تانی ایشدیکنک اک بو یوک دلایلر . (آلفیلر) بزار انعام وطنک بو قسم اهابلیتک دخی کیلاری بولوندیلرینه جهت اولتک شحر کتلیتک نصن ایشدیکی مثانه تمایاً وکالهرم ایله اشترک ایدیورلر . (آلفیلر)

طونلی حلیمک (بولی) -- باشسون زیکلر !

عنتاریک (استانبول) -- آتله تک دوجار ادهالی اشغال ، اشغال عسکری ماهیتده اوقاه برابر بعض مؤسسه نتایج بولمیش اولدیلندن بونده استناد ایدیلرین عهدنامه روسیه انبراطراتک غایت عتظف بر طرقاته ایله سقوط واقعاتی اوزرینه قطعاً سکندن ساط بولدیلندن بامعرضهده ايجاب ایشدیرمک بر وضیعت ، بر حال حقوق موسود اولدیلرین میان ایتک ایشدیرم .

شرفیک (ادرنه) -- ذاتا بزه عائد دکل .

شاکریک (کلبولی) -- اوت ذاتا بزه عائد دکل .

عنتاریک (استانبول) -- اندیلر ، صدراعظم باشا حضرتلرینک بیاننامه نقرنده میان بویورمش اولدیلر ووجه قریباً حصولی کوزیک قریب الین اولیق ایشدیرمکک ضمیمه قطنی بولسون ، بر نسیبیلر اسفار ایدیلریمک ایشدیرمکک عیاره عومیه تک نتایجندن اولیق اوزره توله ایدن برطاق اقایم احرارانه اولدورکه اوده رئیس جمهور بیستره بولسون حضرتلرینک ثابت بو یوک بر حساسیت فضیلتکارانه ایله اورته آبدقاری اون دوت دستورعالیدر . بومستورلردن باطامه عثالی حکومتنک تانی ملکی سرایتیه دائر اولان قسمی بزم ایچون انزاده نمک ایدلجک رعهددر . ایشته بزم صالح قطنیهده اساس ایق اوزره نحری ایشدیکنک قطع بوچهددر . مع مایه دنیاده هیچ بر ملت حدود طبیعی سی نه قدر محفوظ اولورسه اولسون سیاسی استقلال نمرتیه محفوظ بولوندر برلرسه بولوندرلرین انکشافات اقتصادیه سی استحصالهده تمایله حروسر دست قناده . اولتک تمایله باطامه اولدیلر بک اوقدر قوتلی برما افاده ایدیه . بکیندن بوردلر . بومل باطام عیاره ده مدلولوتک کندیته تحمل ایله جی مسئولیتلری بیتی مدوک اولتله برابر او شرائطی ایشیه و دیگر ملئر کی کندیستندده عتی